

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 19 (32)

Суми – 2019

**SECTION 4
COMMERCIAL LAW;
ECONOMIC AND PROCEDURAL LAW**

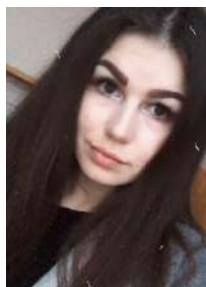
**СЕКЦІЯ 4
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i19.p54>

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСУДОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

*Руденко Людмила Дмитрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

*Семко Дарина Сергіївна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

В статті визначено сутність досудового врегулювання господарського спору, проаналізовано особливості досудового врегулювання господарського спору. З урахуванням положень чинного Господарського кодексу та Господарсько-процесуального кодексу України в статті розглянуто порядок досудового врегулювання господарського спору, в тому числі проведено аналіз норм господарського права та господарського процесуального права, які регламентують загальний порядок досудового врегулювання господарських спорів.

Визначено, що досудове врегулювання господарських спорів є самостійним правовим інститутом, норми якого містяться як у процесуальних, так і у матеріальних джерелах права різної юридичної сили. Конкретизовано, що досудове врегулювання господарських спорів є сукупністю дій, визначених законом та/або договором,

На основі проведеного аналізу зроблено висновок про доцільність включення у Господарський кодекс окремої Глави «Досудове врегулювання господарських спорів», у якій визначити форми досудового врегулювання (переговори, претензійний порядок, медіація), порядок їх застосування. Зазначено необхідність приведення у відповідність вимог процесуальних та матеріальних норм щодо випадків обов'язкового застосування досудового врегулювання господарських спорів. Імперативний припис щодо обов'язковості застосування досудового врегулювання господарських спорів міститься у ст.ст. 29, 30 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення. У низці інших нормативно-правових актів застосування досудового врегулювання спорів має диспозитивний характер. На підставі дослідження судової практики та господарської діяльності запропоновано передбачити обов'язковість досудового врегулювання для договорів перевезення, договорів про надання телекомунікаційних послуг, договорів, заснованих на публічних закупівлях.

Ключові слова: досудове врегулювання, правовий інститут, господарський спір, сторони господарського спору, претензія, наслідки досудового врегулювання господарського спору.

Rudenko L.D., Semko D.S. To the question on pre-case settlement of economic disputes. The article identifies the nature of pre-trial settlement of an economic dispute, analyzes the features of pre-trial settlement of an economic dispute. Taking into account the provisions of the current Commercial Code and the Commercial Procedure Code of Ukraine, the article examines the procedure for pre-judicial settlement of economic dispute, including the analysis of the rules of economic law and commercial procedural law, which regulate the general procedure for pre-trial settlement of economic disputes.

It is determined that pre-trial settlement of economic disputes is an independent legal institution, the rules of which are contained in both procedural and material sources of law of different legal force. Specified that pre-trial settlement of economic disputes is a set of actions defined by law and / or contract,

On the basis of the conducted analysis, it is concluded that it is advisable to include in the Commercial Code a separate Chapter "Pre-trial settlement of economic disputes", in which to determine the forms of pre-trial settlement (negotiations, claim procedure, mediation), the procedure for their application. The necessity to align the requirements of procedural and substantive norms in cases of obligatory application of pre-trial settlement of economic disputes was noted. The imperative prescription regarding the obligation to apply pre-trial settlement of economic disputes is contained in Art. 29, 30 of the International Rail Freight Agreement. In a number of other legal acts, the application of pre-trial dispute settlement is dispositive. Based on case law and business research, it is proposed to provide for the obligation of pre-trial settlement for transportation contracts, telecommunication services contracts, public procurement contracts.

Key words: pre-trial settlement, legal institute, economic dispute, parties to economic dispute, claim, consequences of pre-judicial settlement of economic dispute.

Постановка проблеми. Внесення змін до ст. 124 Конституції України, прийняття Господарського процесуального кодексу України у новій редакції трансформували інститут досудового врегулювання господарських спорів. Принцип «дозволено усе, що не заборонено законом» замінено принципом «дозволено все, що не є обов'язковим». Необхідність такої трансформації обумовлена підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, впровадженням європейських принципів судочинства. За Угодою про асоціацію забезпечення верховенства права та кращого доступу до правосуддя повинно включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів. Наявність розвиненої системи альтернативних процедур врегулювання спорів, пріоритет мирного позасудового врегулювання спорів є невід'ємною складовою демократичної правової держави. Проте реальне впровадження такого інституту у господарську діяльність потребує системного підходу та модернізації всього масиву господарського законодавства. Сфера господарювання є найбільш сприятливою для впровадження альтернативних способів врегулювання спорів. Але зміна концепції досудового врегулювання господарських спорів потребує наявності чинних механізмів такого врегулювання, сталої судової практики та зміни

національної філософії господарювання. Тому доцільно системно проаналізувати господарське законодавство на предмет наявності імперативних приписів щодо досудового врегулювання певних категорій господарських спорів, форм альтернативного вирішення господарських спорів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання досудового врегулювання господарських спорів досліджувалися низкою відомих вітчизняних вчених. Зокрема, це праці І.А.Балюка, С.О.Граба, С.Ф. Домбровського, М.Д.Ждана, Р.І.Шабанова та інші. Основним надбанням цих робіт є аналіз досудового врегулювання господарських спорів. Проте залишились невирішеними питання щодо порядку досудового врегулювання господарських спорів.

Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення досудового порядку врегулювання господарського спору.

Основні результати дослідження. Для більш повного окреслення проблем досудового врегулювання господарських спорів на початку вважаємо з'ясувати поняття «досудове врегулювання господарського спору». У теорії права досудовий порядок урегулювання спорів трактується як сукупність заходів, які підлягають здійсненню стороною, права якої порушено, для безпосереднього вирішення спору, що виник, зі

стороною, яка є порушником майнових прав чи інтересів [3, с. 56].

На думку Н.В. Рибальченко, досудове врегулювання господарських спорів - це сукупність заходів, здійснених підприємствами та організаціями, права яких порушені, для безпосереднього вирішення спорів, що виникли, з підприємствами та організаціями, які порушили майнові права й інтереси, до звернення з позовом до господарського суду [8, с. 5].

Погоджуючись з запропонованими визначеннями досудового врегулювання господарських спорів, слід вказати на відсутність такого елементу, як правова підстава застосування досудового врегулювання. Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступне визначення досудового врегулювання господарських спорів як сукупності дій, визначених законом та/або договором, і спрямованих на вирішення господарського спору поза судовими процедурами.

Положення щодо досудового врегулювання господарських спорів до моменту внесення змін у Господарський процесуальний кодекс України від 3 жовтня 2017 року містились у ст.ст. 5–11 розділу II Господарського процесуального кодексу України. Чинна редакція Господарського процесуального кодексу України такого розділу не містить, а, замість нього, загальні засади досудового порядку вирішення господарських спорів закріплюються у двох частинах ст. 19 Господарського процесуального кодексу України.

Ч. 1 ст. 19 чинного Господарського процесуального кодексу України трансформує зазначене правило з «дозволено усе, що не заборонено законом» на «дозволено все, що не є обов'язковим», закріплюючи, що «сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом» [2].

Законодавець, встановлюючи можливість обов'язкового досудового врегулювання господарських спорів, повністю виключив у чинній редакції Господарського процесуального кодексу України правила стосовно її здійснення. Тому натеper єдиним нормативно-правовим актом, де можна відшукати правила ведення претензійного порядку вирішення господарського спору, є ст. 222 Господарського кодексу України.

Чинна редакція ст. 222 Господарського кодексу України містить право на звернення з претензією до суб'єкта, який порушив майнове право чи інтерес з метою компенсації збитків чи вжиття інших засобів впливу, а також відновлення порушеного права; зміст претензії; перелік документів, що підтверджують вимоги заявника;

правила підписання претензії; строки розгляду претензії; право на проведення експертизи або вчинення інших дій для забезпечення досудового врегулювання спору; форму відповіді на претензію.

Застосування досудового порядку врегулювання господарського спору у встановлених законом випадках є обов'язком учасника спору, право якої порушено. Сторона спору подає претензію у законодавчо встановленій формі, підкріплюючи її фактичними доказами та посиланням на нормативно-правові акти. Відповідь у встановлений законом строк надає сторона, якій направлено письмовий документ. Якщо сторони домовились про добровільне вирішення спору, то таким чином конфлікт вважається розв'язаним, в іншому випадку сторона, право чи інтерес якої порушено звертається з позовом до господарського суду.

Так, суб'єкт господарювання, чії права або інтереси порушено може подати позов до господарського суду за наступних умов: у випадку одержання заперечної відповіді на претензію чи не отримання жодної відповіді на матеріально-правову вимогу. У такому разі суб'єкт, чії права порушено має право безпосередньо звертатись до судових органів з позовною заявою про захист своїх прав.

Варто погодитись із думкою С. Ф. Домбровського, який стверджує, що претензійні документи до винуватих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців дають можливість бухгалтерії, фінансовому, економічному або юридичному відділам контролювати виконання договірних зобов'язань, витрачання матеріалів, стягувати з конкретних посадових осіб завдані збитки [5, с. 212]. Висуваючи претензії, один суб'єкт господарювання вказує іншому на його неправильні дії або помилки, які неправомірно зачіпають його інтереси, і вимагає їх усунення або виправлення добровільно, посилаючись при цьому на нормативний акт і фактичні обставини справи. У цьому полягає суть кожної претензії [7, с. 90].

Відповідно до ст. 222 Господарського кодексу України претензія повинна викладатися лише в письмовій формі з чітким дотриманням вимог щодо змісту й основних її реквізитів. У ній необхідно чітко і вичерпано викласти відомості про учасників спору, навести їх повне найменування, по-штові і банківські реквізити з посиланням на чинне законодавство [1].

Крім того, у претензії необхідно викласти чіткі вимоги до її одержувача про відновлення порушеного права заявника претензії, при цьому посилаючись на фактичні докази, якими підтверджуються обставини, що стали підставою для звернення з претензією. У випадку, якщо

вимога у претензійному документі має грошо-ву оцінку, то в претензії потрібно прописати точний і аргументований розрахунок, крім того, до претензії учасник спору зобов'язаний додати необхідні документи в оригіналі чи в належно засвідчених копіях. Такими документами можуть бути: квитанції, довідки, акти передачі-прийому продукції, довіреності, акти експертизи тощо залежно від характеру і категорії спору.

Письмова вимога має бути змістовною, з викладенням суті спору, визначенням предмета вимоги, обґрунтуванням його фактичними обставинами з посиланнями на правові норми [6, с. 212]. Отримана від сторони спору претензія повинна бути ознайомлена, за загальним правилом, не пізніше одного місяця з дня її отримання.

У випадку, якщо ознайомлення зі змістом претензії охоплює в себе вчинення звірки деяких обчислень, то в такому разі можливе залучення самого заявника з метою перевірки сторонами фактичних даних та їх об'єктивної спільної оцінки. Такі дії сторони обов'язково оформляються актом або протоколом звірки взаєморозрахунків. Сторони можуть дійти згоди про здійснення експертизи лише тоді, якщо для дослідження доказів та перевірки даних необхідні знання в певній галузі.

Після ознайомлення з претензією боржник має надати відповідь заявникові, в якій повідомляє про її визнання (повне або часткове) або про відмову в її задоволенні. Відповідь оформляється у письмовій формі та підписується повноважною особою або представником одержувача претензії і надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом або вручається йому під розписку [1].

Значення претензійної вимоги полягає в тому, щоб запевнити боржника вчинити свої обов'язки у добровільному порядку, таким чином розв'язавши господарський конфлікт без подальшого звернення до суду. Тому в змісті претензії повинні бути зазначені як вимоги про сплату боргу, так і мають бути прописані можливі негативні наслідки для боржника, у випадку невчасного задоволення вимог. Негативними наслідками можуть бути покладення на боржника судових витрат у випадку звернення заявника до суду, витрат на оплату послуг адвоката, експерта, суми нарахованої пені, штрафу, арешт банківських рахунків у порядку забезпечення позову.

Для боржника негативними наслідками буде те, що в будь-якому разі йому доведеться повернути суму заборгованості або виконати інші зобов'язання перед заявником, однак при зверненні до суду і з врахуванням штрафних санкцій така виплата заборгованості буде значно більшою [4, с. 17].

Проведений аналіз вказує, що спеціальний порядок досудового врегулювання господарських спорів зафіксовано в різних нормативно-правових актах. Можна виокремити два види спеціального порядку: для застосування санкцій та за певними сферами господарювання. У разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій процедуру досудового врегулювання господарського спору (форма претензії, встановлений порядок пред'явлення та розгляду претензії, повідомлення про результати її розгляду тощо) зафіксовано в ст. 222 Господарського кодексу України [1]. Положення цієї норми можуть слугувати орієнтиром у разі застосування досудового врегулювання господарського спору за взаємною згодою. Раніше досудове врегулювання спорів, що виникали під час укладання, зміни та розірвання господарських договорів, також було врегульовано вже не чинними на цей час ст. 10–11 Господарсько-процесуального кодексу України.

Тепер питання врегулювання спорів, що виникають у разі укладання господарських договорів, регламентовано п. 4, 5, 7 ст. 181 Господарського кодексу, а за умов зміни й розірвання господарських договорів – ст. 188 Господарського кодексу України. Спеціальний порядок досудового врегулювання за сферами господарювання зафіксований у Статуті залізниць України, Кодексі торговельного мореплавства України, Повітряному кодексі України тощо.

У законодавстві бракує правових норм про основні положення загального порядку подання претензії, зокрема, залишаються неврегульованими питання щодо дій отримувача претензії, коли до неї не додано всі документи, необхідні для її розгляду, та строки витребування потрібних документів; змісту відповіді на претензію та порядок дій заявника у разі часткового задоволення у сенсі повернення, надісланих з претензією документів; правила складання платіжної вимоги-доручення, що була додана до претензії, та відповідальності за необґрунтоване списання у безспірному порядку претензійної суми; специфіки досудового врегулювання спорів, що виникають у разі зміни та розірвання господарських договорів [9, с. 66].

На нашу думку, виключення з Господарського процесуального кодексу України норм щодо порядку досудового врегулювання господарських спорів є помилковим: відсутність нормативно врегульованої процедури може призвести до нескінченної претензійної роботи, що негативно. А тому, зазначені прогалини вкрай необхідно вирішити на законодавчому рівні, а саме, закріпити в Господарському кодексі відповідні положення щодо загального порядку подання претензії. Представляється доцільним включити у

Господарський кодекс окрему Главу «Досудове врегулювання господарських спорів», у якій визначити форми досудового врегулювання (переговори, претензійний порядок, медіація), порядок їх застосування. Аналіз нормативно-правових актів вказує на необхідність приведення у відповідність вимог процесуальних та матеріальних норм щодо випадків обов'язкового застосування досудового врегулювання господарських спорів. Імперативний припис щодо обов'язковості застосування досудового врегулювання господарських спорів міститься у ст.ст. 29, 30 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення. У низці інших нормативно-правових актів застосування досудового врегулювання спорів має диспозитивний характер. Дослідження судової практики та господарської діяльності вказує на доцільність передбачення обов'язковості досудового врегулювання для договорів перевезення, договорів про надання телекомунікаційних послуг, договорів, заснованих на публічних закупівлях.

Висновки. Отже, вивчивши положення Господарсько-процесуального кодексу та Господарського кодексу України, матеріали судової практики щодо правової природи досудового врегулювання господарського спору варто констатувати, що досудове врегулювання господарських спорів є самостійним правовим

інститутом, норми якого містяться як у процесуальних, так і у матеріальних джерелах права різної юридичної сили. Досудове врегулювання господарських спорів є сукупністю дій, визначених законом та/або договором,

На основі проведеного аналізу зроблено висновок про доцільність включення у Господарський кодекс окремої Глави «Досудове врегулювання господарських спорів», у якій визначити форми досудового врегулювання (переговори, претензійний порядок, медіація), порядок їх застосування. Зазначено необхідність приведення у відповідність вимог процесуальних та матеріальних норм щодо випадків обов'язкового застосування досудового врегулювання господарських спорів. Імперативний припис щодо обов'язковості застосування досудового врегулювання господарських спорів міститься у ст.ст. 29, 30 Угоди про міжнародне залізничне вантажне сполучення. У низці інших нормативно-правових актів застосування досудового врегулювання спорів має диспозитивний характер. На підставі дослідження судової практики та господарської діяльності запропоновано передбачити обов'язковість досудового врегулювання для договорів перевезення, договорів про надання телекомунікаційних послуг, договорів, заснованих на публічних закупівлях.

Література:

1. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003, № 18, стаття 144.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України від 11.02.1992, № 6, стаття 56
3. Гончар І.В. Претензійно-позовна робота органів державної податкової служби України: [навч. посіб.]. І.В. Гончар, В. Т. Капріца, Г. М. Самілик. Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. 93 с.
4. Граб С.О. Досудове врегулювання спорів як найважливіша стадія в господарському процесі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 1(2). С. 15-19.
5. Домбровський С.Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств: [навч. по-сіб.]. Х.: Консум, 2005. 396 с.
6. Знаменський Г. Л. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 720 с.
7. Коростей В. І. Організація господарсько-правової роботи на підприємстві. Донецьк: Юго-Восток, 2008. 158 с.
8. Рибальченко Н.В. Конфлікти й протиріччя - у суді й поза ним. Правовий тиждень. 2008. № 47. С. 5.
9. Шабанов Р., Ждан М. Досудове врегулювання господарських спорів: співвідношення норм матеріального та процесуального права. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 63-68.